

SEE, MIS MA NÄGIN

■ **Katkend mälestusraamatust** ■

VILLEM SAARSEN

Kolonelleitnant Villem Saarsen Riias Eesti sõjaväe esindajana uues mundris. Sүgis 1936.
Foto tütar Karin Saarseni erakogust

Kõle sügistuul puhus meie vana pealinna üle oktoobrikuu neljanda päeva hommikul, kui Balti jaama veeres rong, mis tõi vastastikuse abistamise paktis ettenähtud küsimuste lahendamiseks Vene-poolse komisjoni liikmed. Esimeheks oli Leningradi sõjaväeringkonna ülem komandarm K. Meretskov. Jaamas oli "abistajaid" vastu võtmas kindral Reek – meie-poolse komisjoni esimees väikse saatjaskonnaga. Külma tervituse ja vastastikku tutvustamise järel Reek palus venelasi kella 14-ks ohvitseride kasiinosse einele, millele kohe pidi järgnema töökoosolek samas hoones.

Einel tundsimel lahingussemineku meeleolu.

Komisjoni tehnilise töö üksikasjades kokku leppinud, võtsime pika laua juures istet, Meretskov oma kaaslastega ühel pool ja meie kindral Reekiga teisel, Meretskovi komisjoni kuulusid Nõukogude Liidu soomusjõudude ülem komkor Pavlov – allohvitser keiserlikust sõjaväest, korpuse komissar Vashugin, polkovnik Tsuganov, neile seltsisid hiljem mereväe komissari abi Isakov, armeenlane Isakjanz ja major Kalmõkov, kes oli saatjaks marssal Egorovile tema külaskäigul Eestisse 1938. a.

Meie komisjoni kuulusid esimehe kindral Reeki kõrval tema abi kolonel R. Maasing, 2. Osakonna ülem kolonel V. Saarsen ja õhujõudude ja mereväe esindajad.

Töö algul kindral Reek avaldas lühikeses sõnavõttus arvamust, et sõjamehelik ausameelusus ja otsekohesus aitab meie ühist tööd edukalt lõpule viia.

Meretskovi kohene sõnavõtt näitas, milliseid meie seisukohti purustavaid nõudmisi venelased esile tõid. Meretskov tahtis panna peaaegu kõikidesse meie linnadesse punagarnisonid Leningradi sõjaväeringkonna staabis määratud suuruses. See tähendas Eesti Vabariigi otsest okupeerimist.

Kindral Reek kuulutas pärast meie komisjoniliikmete Vene nõudmisi tõrjuvaid sõnavõtete koosolekule järgmise hommikuni vaheaja Vabariigi valitsuselt juhtnõõride küsimiseks.

Teise päeva hommikul üllatas Vashugin teatega, et "Päevaleht" olevat kirjutanud komisjoni töö kohta pahatahtliku sisuga artikli, millele võisime kohe vastata, et artikli sisu oli valesti tõlgitud vene keelde.

Vashugin nägi ette, et selle võttega meid mõjustada ei saa ja jäi häbelikult vait. Kindral Reek näitas pikemas kõnes kuivõrd vastastikuse abistamise pakti sisule Meretskovi nõudmised on vastu käivad ja neid täita ei või.

Nüüd tuli soomusjõudude juht Pavlov lagedale oma toore käitumisega. Ta venitas ennast küünarnukkidele toetades laua juures püsti ja sõnas läbi hammaste: "Mis siin pikalt rääkida – tankid sisse tuua ja lõpp!"

Pavlovi toores ja julm ähvardus mõjus tema ootustele vastupidiselt – meie komisjoniliikmed ütlesid rahulikult kindlas toonis, et ähvardustega meie arusaamisi paktis kindlaks-

määratud nõudmistest murda, ei lähe korda.

Kindral Reek palus Vabariigi Valitsuselt vabastamist komisjonist ja tema asemele tuli paariks koosolekuks kindral Jaan Soots, kes oma väljendustes, nagu oodata võis, oli kindlakujulisemalt terav.

Meretskov soovis ühel õhtul kokkusaamist Ülemjuhatajaga, kes tahtis, et kolonelid Maasing ja Saarsen tuleksid kokkusaamisajaks hilisõhtul Õllepruuli tänavale.

Meretskov kurtis kindral Laidonerile komisjonis istuvate eesti liikmete paindumatu-se üle, mis takistavat tööd ja palus tema abi. Ülemjuhataja vastas väga sõbraliku vastuväittega, et need ohvitserid on määratud Vabariigi Valitsuse otsusega ja temal puudub õigus siin teha muudatusi.

Nüüd teatas Meretskov komisjonis, et soovib vaheaega sõiduks Moskvasse oma valitsusega nõupidamiseks.

Meie komisjoni koosseisus toimus ootamatu üllatusena suur muudatus. Ühel hilisel pärastlõunal astus kolonel Saarseni tööruumi Sõjavägede staabis kolonel Maasing, kes küsis, kas viimane annab temale ühes asjas vaikimiseks ausõna. Saanud selle, ütles kolonel: "Mina lähen täna õhtul laevaga Saksamaale. Ole hea ja vaiki sellest kolm päeva!"

Kuna kolonel Maasing oli Sõjavägede staabiülema esimene abi, küsis kindral Reek juba esimesel päeval, kui Maasingut polnud ametis, kus ta on? Vastasin, et ma ei tea. Kolmandal päeval oli vastus kindrali häiritult väljendatud küsimusele, et Maasing on Saksamaal.

Kui olin kogu asja ette kandnud, sai staabiülem vihaseks. Ta märkis ärritatult, et ta olevat minu töökust ja ausust alati hinnanud ja nüüd mina annan väejuooksikule ausõna ja vaikin sellest tema ees. "Läheme Ülemjuhataja juurde!"

Laidoner kuulas Reeki sõnavõttu, jäi külmalt rahulikuks ja arvas Maasingul olevat diplomaatilise passi ja siis on välisriikide asi, kas nad kedagi oma piiridesse vastu võtavad. Tema ilme järgi võis arvata, et Maasingu tegu temale meeltemööda ei olnud. Nüüd tuli veel üks süüdistaja kabinetti. Kolonel Ahman teatas, et Maasing olevat ära viinud salajased Eesti Vabariigi kaardid.

"Kui peaksin kodumaalt ära minema, võtaksin tingimata kaasa selle kaardi", ütles kindral Laidoner ja me lahkusime kabinetist.

Ülemjuhataja ei tulnud selle juurde enam kunagi tagasi ja kindral Reek ei muutnud oma head suhtumist ja käitumist kolonel Saarsenisse.

Pagulasaastatel vabas maailmas ilmus ühes ajalehes küsimus kolonel Saarsenile, mis nõudis täpsemat seletust: "Kuidas Maasing ära läks ja mida arvas asjast kindral Laidoner?"

Samasisuline kiri tuli kolonel Saarsenile Londonist Inglismaal viibivatelt sõjaväelastelt. Hiljem kolonel Maasinguga Helsingis, Tallinnas ja Stokholmis kokku saades meie kumbki ei puudutanud mitte kunagi tema lahkumise üksikasju Tallinnast. See oli aga hoolikalt ette valmistatud, kuna Stokholmis oli tema mugavas kodus sisustus ja raamatukogu päritoluga Tallinnast.

Ta oli Rootsis muretsenud Södertälje lähedale elumaja väikese maakohaga, kus kasvatas aed- ja puuvilja. Kolonel suri raudteerongis teel oma poja juurde 10.04.1976.

Kindral Sootsi järglaseks Valitsus määras välisminister Karl Selteri. Silmapaistvate diplomaatiliste kogemustega ja kõigutamata rahuga asus ta oma raskete ülesannete täitmisele. Pikkade vaidluste juures venelastega Selteri positsiooni tugevdas asjaolu, et ta võis külmalt vahele ütelda, "kui mina kõnelesin härra Staliniga..." See kommentaar pidurdas märgatavalt Meretskovi ja tema kaaslaste nõudmisi paljudes küsimustes.

Veelgi võisime heal meelel suhtuda palju pehmemasse kõneluste õhkkonda Meretskovi Moskvast tagasijõudmise järel. Selteri käitumise üle olime sageli uhked, kui ta keset elavaid sõnavõtte tõusis laua juurest, läks saali nurgas kaetud laua juurde, võttis väikse võileiva, rüüpas pisut whiskit ja tagasi tulnud, küsis: "Kuhu meie jääme peatuma?"

Venelaste poolel jättis Isakov oma intelligentse ja alati mõõduka esinemisega hea mulje, kellega oli meeldiv olla sõnavahetuses mõne küsimuse sõelumisel.

Kui Meretkov oli pärast tankide sissetoomise ettepanekut rebinud Pavlovi varrukast istuma, ei teinud see komisjonitöö lõpuni

suud lahti, nagu oluaks ta ulaka koolipoisina nurka aetud.

Saksamaa–Nõukogude sõjas 1941. a. Pavlov juhatas Valge-Vene rinnet, pandi riigireetmise süüdistusega sõjakohtu ette ja lasti maha.

Tänu minister Karl Selteri osavatele võimetele meie riigi huvide kaitsmisel, suutsime segakomisjonitöö viia enamvähem vastuvõetavatele tulemustele. Punaarmee üksuste asukohad saartel ja mandril määrati täpselt kindlaks. Nende peamisteks baasideks määrati Haapsalu ja Paldiski piirkond, laevastikule Paldiski ja Tallinna sadam toiduainetega ja joogiveega varustamiseks. Meeskonna koguarv võis olla mitte rohkem kui 25 tuhat, lennuväljaks Kuusiku maa-ala. Baaside asukohtade jaoks tehti täpsed kaardid varustatud komisjoniliikmete allkirjadega ja nende sissevõtmine võis toimuda 25. oktoobril.

Sõjatehniline kokkulepe, mille teostumine oli meile valuliselt pingutav, valmis ja kirjutati alla ööl vastu 11. oktoobrit ja siis maitseid meie võileivad ja joogid "abistajatele" suurepäraselt.

Jutuajamisel kolonel Saarseniga küsis Isakov, mida ta arvab Paldiski sadama väljaehitamise kohta sõjasadamaks?

Kolonel vastas, et sellel kohal lasub venelaste oma vanne, kui ligi paarsada aastat tagasi taheti ehitada sõjasadam ja ehituse lõpul kõik tammid ja kaid kevadisel vetesulamisel purunesid ja ehitajad saadeti jalgsi marssides Siberisse.

Isakov jäi vaikseks ja katkestas vestluse eestlasega.

Moskvast tagasi jõudnud Meretkov tõi sealt Nõukogude Liidu valitsuse kutse Ülemjuhatajale küllatulekuks pealinna. Kindral vastas tänuga, et enne baaside sissevõtmist ta ei lahku kodumaalt. Siis korraldi sõjaväeesindaja kaudu küllakutset kaheks nädalaks novembrikuu lõpul.

■ **Villem Saarsen (1891–1982) kirjastas mälestusteose "See, mis ma nägin" oma kulul Stockholmis 1978. aastal.**